

Напоследку, предочена је селективна библиографија ове значајне и вишеструко награђиване српске песникиње. Надасве, зборник који доноси нова читања и разумевања песничке поетике Злате Коцић у смелој и виспреној повезници са савременом естетичком, књижевнотеоријском, књижевнофилозофском, лингвостилистичком и теопоетском мишљу, као и у новим компаративним расветљавањима, дело ове потпуно јединствене поетесе, уз сва поменута досадашња тумачења, приближиће читалачкој публици и начинити њена стваралачка начела луциднијим, али и интригантнијим. Зборник радова *Поезија Злате Коцић* пружа иновативна сагледавања у четрнаест радова, а уједно и подстиче на наставак дијалога кроз неке нове теме у постојећем корпусу и отвара простор за даља истраживања.

Др Сања Ј. ПАРИПОВИЋ КРЧМАР
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
sanja.paripovic@ff.uns.ac.rs

ПЕВАЊЕМ КАО УТОПИЈСКОМ ОДБРАНОМ ОД СМРТИ

Драган Тепавчевић, *Пјевач*, Завод за издавање уџбеника, Сарајево 2025

Својим петим романом, *Пјевач* (2025), у ужем избору за Награду „Београдски победник”, Драган Тепавчевић услојава тематско-мотивску оријентацију претходних романа ратном перспективом заробљеника и постратном емиграционом сликом живота у Аустралији. Документарне вредности, роман је заснован на истинитој причи (док је писац радио као новинар на телевизији снимајући емисију под истим називом) о човеку који је певао седам, осам сати бранећи своју материјалну егзистенцију. Назив романа сугерише парадоксалан однос певања, као емоционалне експресије, слободе душе и уметничког стваралаштва, према онтолошком бесмислу рата и његовом незнању. У две исповедне равни наратора – једне новинару-писцу, друге психијатру за избеглице у Аустралији – усложњава се ток радње романа у сликању индивидуалног/колективног страдања у искошеним временско-просторним координатама рата и трауме емиграције. Антиномije рата и мира се у постратном периоду приближавају кроз рефлексију ратних последица на човеково биће уклештено у „скорој прошлости, убогој садашњости и неизвесној будућности”.

Сећање на детињство и младост у мултиетничком Сарајеву, предграђу Храсници, евоцира одрастање у амбијенту у ком је изазов бити певач

међу врским вокалним извођачима сваке музичке оријентације. Вођен супстанцијалним импулсом, у интимном осећању музике иманентном његовом уметничком бићу, Славољуб (nomen est omen) је, у наивним временима, тежио и слави и озбиљнијим амбицијама на југословенској музичкој сцени. „Лакше је памтио пјевајући, пјесма је сав његов живот”, био је енциклопедија познатих и ретких стихова, условни таленат за певање, што је кулминирало са пет и по снимљених албума. У средњошколском периоду дует најбољих другова, Славољуба, певача, и Сабрије, хармоникаша, обогаћује се придруживањем Азре, ране лепотице, гимназијалке, надарене певачице. Њихова опчињеност Азром кулминира сусретом са опијатима и интимним односом Славољуба и Азре, прећутаним у контексту озваничавања Сабријине и Азрине везе, касније и брачне заједнице. Обојица без идеолошке тврдоће и иницијативе за друштвени ангажман, Славољуб и Сабрија, на ратиштима противстављених страна, душама су заклоњени од рата, а физички урођени у њега. Иако Сабријина дечачка приврженост најбољем другу из детињства и опрост за спознају његовог односа са Азром добронамерно упућује Славољубову породицу на благовремено избеглиштво, у Славољубовом ратном заробљеништву Сабрија, насилним актом према полуонесвешћеном Славољубу, показује одрђеност од друга из детињства у ратом изазваном премљену, менталној деконструкцији и окамењеној емоцији. У инверзији очекиваних реакција, Сабријино презрење Славољуба одудара од Азриног приступа којим, као преводитељица с енглеског у мисији УНПРОФОР-а, утиче на спасавање Славољубовог живота. У сусрету два духом блиска бића и њиховој прећутној мушко-женској алхемији, ратом измењена духовна конституција подређена је коду женског бића емоционалне фокусираности. Највећи парадокс је да се породични животи Славољуба и Марије, и Сабрије и Азре, у Аустралији преплићу везом њихове деце, која је због њиховог непознавања породичне прошлости унапред осуђена на кратко трајање. У контексту родитељског емоционалног дислоцирања од блиских веза у прошлости, у превредновању некадашњих уверења, паралисана је свака могућност благотворније реакције на љубавни однос њихове деце. Иако Славољуб своју децу на аустралијском тлу одгаја одмакнуто од предрасуда о раси, вери и нацији (синовљеву дугогодишњу девојку, Мексиканку, драговољно прихватају), негодује кад ћерка за „озбиљну везу” одабере Фикрета, чији су родитељи родом из Сарајева. У таквим условима рат анулира аксиоматске хуманистичке поставке према некада неупитно најблискијем, временом се трансформишући у неподељени антагонизам. Славољуб све ређе одлази у отаџбину, „а ни не вуче га...”.

Током одрастања у осамдесетим годинама у Сарајеву, наратор помиње култне пунктове хотела, ресторана и кафана, као центре музичког естаблишмента, у којима пева или ради као конобар: Европу, Бристол, Holiday Inn, Кварнер, Естраду, ЦДА. Родни град описује као место које

пригрљава све вере, као ризницу драгоцености коју чине људи великог дара, попут Даворина Поповића. У слављењу традиције, светлости, физичке и менталне снаге у њиховом зениту, Олимпијске игре 1984. оваплоћују симболику заједништва, у пламену мира – *Citius, Altius, Fortius* (брже, више, јаче), када се сукоби прекидају, а народи уједињују према спортом фер-плеју. „Сарајлије, као што су имале потребу да све извргну руглу, да неког понизе и исмију, овог пута су успјеле да повежу понос и махалску шегу и шалу. Југославија је дисала једним плућима, па макар то био и самртни ропац.” У послератном периоду, у крхкости, повређености бића, нема опоравка ни повратка на „некадашњу формулу” у пресеченој вези са сопственим градом. „Ту је негдје и линија између два ентитета. Идентитета. Линија раздвајања. Прецизан термин. Не може прецизнији. Град који више није мој и према коме не осјећам више ништа. Не мрзим га. Град ми ништа није скривио. Ни ја њему. А опет, ко да не бисмо могли више скупа. Раскинули везу. Остала само сјећања, а то се не брише. И кад хоћеш, не иде.”

У рату, као суноврату човечанства и његовим опсадама неморала са далекосежним последицама, човек је заробљен у бизарним акцијама без правила и ограничења.

У неприродној поларизацији на „своје и непријатеље”, дезинтеграција конструктивних уверења води разградњи човекове супстанце. „Рат почиње кад престане логика, ту више не постоји ништа рационално, сваки дан доживљава се као последњи, коме је још било до размишљања (...) он је као судија и врховни тужилац, парадокс, вест о нечијој погибији прима се као део свакодневице.” Човеков макро и микросвет постају један организам болести са метастазама у песимизму тешко докучивих плодотворних конституената. Емоције истовремено трпе и телесне и менталне трансформације преваладавањем апатије, малодушности и резигнације. „Рат му је прешао у досаду.” У душевном растројству и дезоријентисаности, као унутарњем умирању, човек копни осиромашен духовним лутањима „поништеног људског бића”. У окружености вере мерљивој према духовној пустоши, неспутано раслојавање бића води до духовне смрти. Пред подмуклошћу и монструозношћу рата суштаје се пред изневереном хуманистичком суштином. Једно од најчешћих питања меланхолијом обојених је у коликој је мери човеку измењен слух после рата и може ли се исто певати након Аушвица и проживљених највећих историјских страхота. Цивилизацијски, претфутуристичке дистопије оживљавају својим песимистичким исходима и мрачним нијансама. Славољубу је син рођен на дан када је сатима певао за опстанак Живановог (одани, верни, привржени комшија) и сопственог живота, по наредби озлоглашеног Хурема. Сећајући се Јесењина и Миљковића, који су се убили, Змаја, коме су жена и деца помрли, а „песма их је одржала”, Славољуб је певао сатима у очају и безизлазу. У тромесечном ратном

заробљеништву („реч заробљеник свакако носи реч роб у средишту, где више ни са једним процентом ниси власник свога тела“) доживљава гранична стања измењене свести, у безнадежности патње, срамоте и немоћи, у размени заробљеника „не осећајући ништа, ни узбуђење, ни страх, ни радост, ни олакшање, једино збуњеност“. Вест о потписивању мира у Дејтону 21. новембра прима прилично равнодушно. У постконфликтном ратном периоду Марија и Славољуб се ретко свађају, одолевајући бенигнијим мотивима за сукоб у поређењу са ратним искуством. Према осталим импулсима чежње ка систему вредности заснованом на у истинској хуманости, алтруизму, саосећајности и великодушности „пажљиво су очували Славољубу образ“ у језивим ратним условима. У трауматично заробљеним сећањима, демони емоционалне пољупаности условили су пукотине у свим животним аспектима. У односу мирнодопских услова и рата, за меланхоличну душу у искошеној духовној визири, ескапизам није решење, као ни стално подсећање на проживљене ране. Осећајући органску тескобу, потиштеност укројену у психу, Славољубова подсвест нема увек прецизне инструкције за оркестрирање тренутним животним околностима, иако децу настоји да ограда од сопствене ратне трауме. „Оног тренутка кад напустите мјесто гдје сте рођени и гдје сте живјели, ви сте већ стекли чин и статус избјеглице. Refugee. А кад једном схватиш да си без своје куће и кућишта, постане ти свеједно. Будеш као дрво. Преседе те у другу рупу, ако се не примиш, ископају онда већу, налију добро водом, додају мало и ђубрета и готово. Кад те једном ишчупају, тебе ионако више нема онаквог какав си био. Ниси више ни дрво него пањ. Пањина. Иза остају једино рупе. Она у земљи и она у теби. И потпуно си зрео за неку нову и нову рупу до оне задње што нас све чека.“ Славољуб хумором настоји да сачува неприлагођеност животу у Аустралији, на континенту на ком је „бар пет од десет најсмртоноснијих змија“ одабрало да се настани, поредећи толику концентрацију отрова на једном комаду земаљске кугле са нашим просторима, где су „токсични људи у својим конфликтима“. „Нисам спреман да на софи у дневном боравку мазим каквог вомбата, платипуса, игуану или тасманијског ђавола.“ На психијатрову упућивање да је Аустралија Славољубова нова домовина, он региструје у себи да између „отаџбине“ и „домовине“ нема знака једнакости. Похађање наставе у Аустралији у његовој рецепцији је наивно осмишљено као преваспитавање у експериментално шифрованом лечилишту за оне који су пристизали „из недођија у којима се пуцало и гдје је и на крају двадесетог века комуникација била могућа једино преко нишана“. Наратор иронично примећује како би му остала непознаница ратне дестинације у свету да не иде на часове на које су, стицајем несрећних околности, поред избеглица из бивших република СФРЈ упућене ратне избеглице из Еритреје, Судана, Либаана... Иако потиснута и безгласна, најдубља и

најтежа осећања одсликавају Славољубову узнемиреност и клонулост духа. „Има тренутака кад заћутим и само ја препознам зашто заћутим.”

У омеђеним и скученим каналима који повезују душу са тугом, човек је, и на другом крају света, „сведен само на себе”, а околни свет је опна између рањеног бића и додира са неизвесним и непоузданим. „Морало се изнова проговарати и наново покушавати живети у годинама када би се најрадије ћутало.” У несинхронизовању са географско-социолошко-културолошким крвотоком Аустралије, Славољуб је, измакнут есенцијом бића, зачуђен извесним појавама – непостојањем званичне душевне болнице, где „лудаци ходају улицама, јер се претпоставља да су они на Западу доброћудни и безопасни”; Аборицине помало нападно промовишу и не може се отети утиску да ту има нечег лицемерног, у имплицитном упућивању на гетоизацију и стигматизацију. „Неко је Аборицине навукао на алкохол, исту ’ватрену воду’ која је помогла нестанку америчких Индијанаца.” Аустралија му релативно брзо постаје досадна, што пред собом прећуткује и прикрива, интуитивно осећајући превагу једнодимензионалног обрасца „прекопиране копије”, карактеристичне за Канаду, Америку, Енглеску, Аустралију („намештен западни осмех иза кога ког не стоји апсолутно ништа осим намере да се извуче нека корист”). Славољуб је у трајном меланхоличном вакууму, у уверењу „да није боље тамо одакле долази, а не допада му се посебно место живи и где ће неминуовно скончати”, као егзистенцијално прибежиште у неидентификовању уточишта по супстанцијалном нагону његове душе. У искорењености и осећању „неприпадања”, херметизован је у принудној асимилацији у анемичну духовност капиталистичког обрасца, где му је породица једино преостало огњиште (мајка му је млада умрла, „издала га је”, због чега се љутио и замерао јој је), супруга Марија, једина у целости упозната са разином његових траума, и деца, поштеђена „ратних прича”. Иако негира да се самоименује као носталгичар, имао је малу турнеју по местима где је рођен, осећајући изворну топлину и ушушканост у колективном идентитету, у ситнијим или крупнијим саживљавањима са „завичајним сећањима” неодвојивим од необјашњиве меланхолије и туге. У саморазградњи бића безавичајности психолошка анестезија боли и патње рекомпонује сећања у мозаику где су „прошлост и сећање као наизменично окретање двогледа” („Сва прошлост је само сјећање у сликама и на сликама. Ван тога су приче које се често промијене или потпуно изгубе. И све се да избрисати осим тих старих фотографија, које могу да пожуте, али се на њима не може десити ништа другачије од оног што је било. Ту копије не мењају оригинале. Не иде.”).

У атемпоралности одјека ратних мрачних девијација, ликови се у овом роману идентитетски „расађују” у болним босанско-аустралијским укрштањима, као противречним пунктовима „спаса” и „неприпадања”.

У загонетки постојања у постратним условима у којима танатос односи превагу над еросом благосиља се очување душевног канона у непораженој људскости. У последицама ратних деструктивних метаструктура једино сведочанство духа је да свето не сме да подилази профаном. Остаје питање је ли могуће прочишћење кроз месијански преокрет у оживљавању вере у човечанство и цивилизацијски заокрет ка „светлу”, исцељење у трансценденталној, метафизичкој рекулпацији као одговор на нихилистичку, егистенцијалну кризу, или је меланхолична свест о пролазности последњи чин...

Др Снежана Б. КЕСИЋ
skeysneza@yahoo.com

У ЗАГРЉАЈУ БОЖАНСТВЕНЕ САКАТОСТИ

Милан Ковачевић, *Јаловициће*, „М. Ковачевић”, Нови Сад 2025

„Нека ми само нико не каже за неког: невин је.
Само то не. Јер овде нема невиних.”

(Иво Андрић, *Проклетиа авлија*)

У традиционалној култури Срба козе слове за ђавољи окот, будући да их је нечастиви створио „по свом подобију”. Верује се да их јашу видовите бабе, у њих се претварају виле и вампири, а доји их вукодлак – који је у српској традицији изједначен са крвопијом. *Српски митолошки речник* бележи предање о граду Проклете Јерине, на чије су зидање и каснију судбину директно утицале ове животиње. У српској књижевности од XIX века наовамо нарочито је јарац приказиван као један од најчешћих појавних облика ђавола и неравноправни противник престрављеним искушеницима. Новији пример транспоновања атрибута нечастивог у литерарни свет посредством овог животињског послушника – односно једног од његових накарадних облика насталих укрштањем човечијег и козјег, састављеног од „два бића која никада нису требала да се споје; као да се људско и животињско у њему боре за превласт, али ниједно не побеђује” (214) – представља Милан Ковачевић у једном сегменту збирке *Јаловициће*. Овај литерарни омнибус чини шест прича, тематско-мотивски сплетених око идеје о својеврсном злочину и следећујућој казни, или – боље речено – греху и (не)могућностима његовог испуљења.

„Где ђаво одмара крила”, „Кроз очи мртвога”, „Представа”, „Смрад испуљења”, „Козје стазе” и „Само месо” наслови су хорор приповести